

Qönçə Xanlar qızı Hacıyeva

Azərbaycan Dillər Universitetinin müəllimi

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4851-9341>

[https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(1\).168-171](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(1).168-171)

**DİL FAKÜLTƏLƏRİNİN YUXARI KURSLARINDA
ORİJİNAL MATERİALLARDAN İSTİFADƏ YOLLARI**

Гонча Ханлар гызы Гаджиева

преподаватель Азербайджанского Университета Языков

**СПОСОБЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОРИГИНАЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ
НА СТАРШИХ КУРСАХ ЯЗЫКОВЫХ ФАКУЛЬТЕТОВ**

Goncha Khanlar Hajiyeva

teacher of the Azerbaijan University of Languages

**WAYS OF USING ORIGINAL MATERIALS IN ADVANCED COURSES
OF LANGUAGE FACULTIES**

Xülasə. Məqalədə dil fakültələrinin yuxarı kurslarında autentik materiallardan istifadənin yollarından danışılır. Məqalə müəllifi qeyd edir ki, dil fakültələrinin yuxarı kurslarında dil öyrənmə prosesində orijinal materiallardan istifadənin faydası böyükdür və bu autentik materiallar tələbələri dillə tanış etməyə, təbii olaraq real dünya kontekstlərində, o cümlədən idiomatik ifadələr, mədəni istinadlar və müxtəlif qeydlər və üslublarda tələbələri istifadə imkanlarının təmin olunmasına xidmət edir. Autentik materiallarla bağlı bu funksiyalar göstərir ki, dil fakültələrinin yuxarı kurslarında bu materialların hədəf dil dərslərinə daxil edilməsi multikultural şəxsiyyətin formalaşdırılmasında mühüm amil və dil tədrisinin əsas məqsədlərindəndir. Müəlif belə bir nəticəyə gəlir ki, autentik materiallar əsasən tələbələrin lüğət ehtiyatını zənginləşdirir, şifahi yaradıcılığı, linqvistik qabiliyyətləri inkişaf etdirir, eşitmə, nitq və tələffüz bacarıqlarını təkmilləşdirir.

Açar sözlər: *autentik materiallar, metodik üsul, dil fakültələri, hədəf dil*

Резюме. В статье повествуется о способах использования аутентичных материалов на старших курсах языковых факультетов. Автор статьи указывает, что использование аутентичных материалов в процессе изучения языка на старших курсах языковых факультетов приносит большую пользу, и эти аутентичные материалы помогают студентам ознакомиться с языком, естественно, в реальных условиях, включая идиоматические выражения, культурные ссылки, а также различные примечания и стили. Эти функции, связанные с аутентичными материалами, показывают, что включение этих материалов в целевые языковые занятия на старших курсах языковых факультетов является важным фактором формирования поликультурной идентичности и одной из основных целей обучения языку. Автор приходит к выводу, что аутентичные материалы в основном обогащают словарный запас студентов, развивают речевое творчество, языковые способности, улучшают навыки аудирования, говорения и произношения.

Ключевые слова: *аутентичные материалы, методический способ, языковые факультеты, изучаемый язык*

Summary. The article talks about the ways of using authentic materials in the upper courses of language faculties. The author of the article points out that the use of authentic materials in the language learning process in the upper courses of language faculties is of great benefit, and these authentic materials help students to familiarize themselves with the language and provide opportunities for students to use it naturally in real-world contexts, including idiomatic expressions, cultural references, and various notes and styles. These functions related to authentic materials show that the inclusion of these materials in the

target language classes in the upper courses of language faculties is an important factor in the formation of multicultural identity and one of the main goals of language teaching. The author comes to the conclusion that authentic materials mainly enrich students' vocabulary, develop verbal creativity, linguistic abilities, and improve listening, speaking and pronunciation skills.

Keywords: *authentic materials, methodological method, language faculties, target language*

Dil fakültələrinin yuxarı kurslarında orijinal materiallardan istifadə yolları haqqında danışarkən ilk olaraq dil təhsili kontekstində nəzərdə tutulan “əsl materiallar” – ana dili danışanlar üçün hədəf dildə-ingilis, alman, rus və s. dillərdə yaradılan və real həyat vəziyyətlərində istifadə edilən həqiqi, dəyişdirilməmiş və orijinal materialların nəzərdə tutulduğu diqqətə gəlir. Lakin bir məsələni vurğulamaq lazımdır ki, qəzetlər, jurnallar, kitablar, videolar, audio yazılar, reklamlar, internet saytları, sosial media yazıları, hüquqi sənədlər, işgüzar yazışmalar və s. kimi geniş məzmun spektrini əhatə edən vasitələr məhz dil öyrənənlərin istifadəsi üçün deyil və hər kəs bu materiallardan istifadə edir. Həmçinin dil fakültələrinin yuxarı kurslarında dil öyrənmə prosesində orijinal materiallardan istifadənin faydası böyükdür və bu autentik materiallar tələbələri dillə tanış etməyə, təbii olaraq real dünya kontekstlərində, o cümlədən idiomatik ifadələr, mədəni istinadlar və müxtəlif qeydlər və üslublarda tələbələri istifadə imkanlarının təmin olunmasına xidmət edir. Bəs autentik materialların dil fakültələrinin yuxarı kurslarının tədrisə daxil edilməsi nə üçün bu qədər vacibdir? Məgər dərsləklər kifayət etmirmi? Müəllim və tələbələrə aparılan söhbətlər, müşahidələr göstərir ki, təhsil müəssisələrinin əksəriyyəti əsas ünsiyyət vasitəsi olaraq şifahi dildə ünsiyyəti əsas məqsəd sayır və bu sahədə yüksək tələblər qoyulur. Ana dilində savadlı danışan dil fakültələrinin yuxarı kurs tələbələri hədəf xarici dildə də savadlı nitqə malik olmalı, hədəf dilin də leksik, fonetik, qrammatik səviyyələrində autentikliyə mümkün qədər yaxın olmalıdırlar. Bəzi müəlliflər qeyd edir ki, “biz öyrənənin öz davranışını öyrənilən dilin mədəniyyətinin normalarına uyğun qurmaq və eyni zamanda öz mədəniyyəti ilə həmsöhbətin mədəniyyəti arasında vasitəçi olmaq bacarığını ünsiyyət kontekstinin qarşılıqlı zənginləşdirilməsi kimi başa düşürük”^[5]. (E.G. Elizarova), 2001). Bu kontekstdən yanaşdıqda dil fakültələrinin yuxarı kurs tələbələrini bir qayda olaraq, bir neçə xarici dil öyrənən və tez-tez xaricə səyahət edən, müxtəlif mədəniyyətlərin danışanları ilə ünsiyyət quran və öyrənilən dillərin ölkələrində təhsil təcrübəsi olan, mədəni və intellektual bir insan kimi qəbul edirik. Bu halda onların ehtiyacları və “dünənki” materiallar və tədris metodları ilə ödənilə bilməz və hətta müasir dərsləklər də bu tələbə tam cavab verə bilməz. Bu istiqamətdə öyrənməyə maraq və motivasiyanı artırmaq üçün autentik materiallardan istifadə artıq zərurətə çevrilir. Bu problemləri həll etməyin yollarından biri də orijinal materiallardan istifadə etməkdir. G.İ.Voronina, K.S.Kriçevskaya, E.V.Nosoviç, O.P.Milrud kimi bir sıra müəlliflərin tədqiqatları və başqaları iddia edirlər ki, müxtəlif növ orijinal materiallarla işləmək kommunikativ və koqnitiv motivasiyanı artırmağa kömək edir, linqvistik və mədəniyyətlərəsərişən formalaşdırır, tələbələrin şəxsi və emosional vəziyyətinə müsbət təsir göstərir, eyni zamanda dil və mədəniyyətə müraciət etmək imkanı verir^[2, 3, 5].

Təcrübəmə əsaslanaraq deyə bilərəm ki, tədris ədəbiyyatı nəinki tələbələrin, eləcə müəllimlərin də ehtiyaclarını tam qarşılaya bilmir. Dərsləklər rəsmi təsdiq edilsə də, cəmiyyətin dəyişən tələbatı bu informasiyaları vaxtı keçmiş hesab edərək daha canlı, həqiqi olan autentik materiallardan istifadəni faydalı sayır, öyrənilən mövzuların bir-birindən təcrid edilməməsini, onların inteqrasiyası, dərinləşməsi və birləşməsinin baş verəcəyi bir əlaqəni-autentik materiallardan istifadəni lazım bilir. Bu gün Azərbaycan təhsil müəssisələrində çox geniş yayılmış “Nexus”, “Blueprint”, “Headway”, “Enterprise” və s. kimi Avropa tədris-metodiki komplekslərindən – materiallardan istifadə olunur. Bu vəsaitlərin zəngin sosial-mədəni məlumat mənbəyidir olması və nitq fəaliyyətinin bütün növlərini öyrətməyə yönəlmiş zəruri metodik məşğələləri və tapşırıqları ehtiva etdiyi danılmazdır. Amma etiraf edək ki, avropalı müəlliflər tərəfindən tərtib edilən bu vəsaitlər Azərbaycan məişət mədəni reallıqları, milli mentalitetin xüsusiyyətləri, cəmiyyətimizin həyatının mədəni-əxlaqi cəhətləri ilə əlaqəni (obyektiv səbəblərdən) heç də həmişə nəzərə almır. Buna görə də bu mate-

riallarla yanaşı əlavə tədris materialları kimi autentik materiallardan istifadəni unutmaz. Bu materialların dil fakültələrinin yuxarı kurslarının tələbələrinə təklif edilməsi və diltəhsilinə daxil edilməsi tələbələrə hədəf dilinin öyrənilməsinə maraq yaradır, onlar nəinki öyrəndikləri dilin mədəniyyətini, eyni zamanda danışdıqları dilin mədəniyyətini təqdim etmə bacarıqlarına yiyələnirlər. Buna nail olmaq üçün dil fakültələrinin yuxarı kurs tələbələrinə autentik materiallarla bağlı bəzi metodikaların, autentik materiallardan istifadə yollarının vacib bir istiqaməti kimi Autentik partfolionun yaradılması təklif olunur. Bu potfolioya autentik mətnlər daxil edilir və xarici dil ünsiyyətinin öyrədilməsi məqsədilə işlənilib hazırlanmış mətnlər daxil edilir. Çünki mətlərin məzmunu üzərində iş 3 istiqamətdə həyata keçirilir: mətndən əvvəl, mətn üzərində iş və mətndən sonrakı mərhələ^[1]. Bunlar artıq orijinal işlər sırasındadır. Həmçinin bundan əlavə, portfolio ünsiyyət vəziyyətlərində şifahi xarici dil nitqinin və nitq davranışının həqiqiliyini inkişaf etdirməyə yönəlmiş orijinal tapşırıqları və müxtəlif yaradıcı layihələri yerinə yetirmək üçün müəllimin didaktik materialları, təlimatları və tövsiyələri bankıdır.

Dil fakültələrinin yuxarı kurs tələbələrinə autentik materiallardan istifadə zamanı müxtəlif iş üsul və formaları da tətbiq etmək öyrənmə mühitini səmərəli edir. Bu üsullar sırasında “Tok-şou”dan istifadə canlı müzakirə, debat mədəniyyətinin formalaşdırılması kimi təsirlərə səbəb olur. Müəlliflər qeyd edir ki, “Qrupda şifahi xarici dil ünsiyyətinin stimullaşdırılması, tələbələrin nitq və təfəkkür fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi bu gün çox populyar olan “tok-şou” janrından metodik üsul kimi istifadə etməklə asanlaşdırılır. Mətn üzərində işləmə prosesində müəllim “studiyada lider” rolunu oynayır, planlar qurur, təşkil edir, problemlə bağlı söhbəti istiqamətləndirir, suallar, statistika, fotosəkillər, audio və video materialların köməyi ilə tələbələrə ifadələrini stimullaşdırır”. Dil fakültələrinin yuxarı kurslarında istifadə olunan autentik materiallar tələbələrin şifahi yaradıcılığının inkişafında mühüm rol oynayır. Təcrübələr göstərir ki, autentik materiallardan istifadə zamanı onların funksiyaları nəzərə alınmalıdır:

* Təhsil – kommunikativ sərəştənin formalaşmasına kömək edən xarici dilin tələffüzü,

intonasiyası, leksik və qrammatik materialına nümunə kimi xidmət edir.

* İnformasiya xarakterli – onlar öyrənilən dilin ölkəsi, adət-ənənələri, həyat tərzini və sosial ədəb normaları, davranış qaydaları və s. haqqında məlumat daşıyırlar.

* dil atmosferi

* İnkişaf etdirici – sinifdə şagirdlərin idrak fəaliyyətini aktivləşdirir, linqvistik qavrayış və dil hissələrini inkişaf etdirir

* Motivasiya – tələbələrə xarici dili daha da öyrənməyə həvəsləndirir.

* Tərbiyəvi – öyrənilən dilin ölkəsinə, onun adət və ənənələrinə hörmət hissini aşılayır

* Evristik – yaradıcı təfəkkürün inkişafına kömək edir, tez-tez ana dilini və ölkəni öyrənilən dillə müqayisə edir, mədəniyyətlər arasında oxşar və fərqli cəhətləri vurğulayır

Autentik materiallarla bağlı bu funksiyalar göstərir ki, dil fakültələrinin yuxarı kurslarında bu materialların hədəf dil dərslərinə daxil edilməsi məltukultural şəxsiyyətin formalaşdırılmasında mühüm amil və dil tədrisinin əsas məqsədlərindəndir. Autentik materiallar sırasında kifayət qədər nitq nümunələri, toplu ifadələr, idiomlar, müqayisələr, danışiq nitqi, abbreviaturlar və s. vardır. Bu sırada Audio materiallar, Video materiallar, Mətnlər əsas yer tutur: Video materiallar – çap mətnləri və vizual material; Audio materiallar – audio kitablar, mahnılar, reklam və radio verilişləri; Audio-video materiallar – televiziya reklamları, bədii və sənədli filmlər, televiziya şouları, cizgi filmləri, kliplər, xəbərlər; Praqmatik materiallar etiketlər, menyular və hesablar, turizm, istirahət, iş yerləri haqqında reklam broşürləri, avia və dəmir yolu biletləri, radio və televiziya xəbər proqramları, elanlar və s.dir^[1]. Biz tədris prosesində bu autentik materiallardan hər dərstdə istifadə edə bilmərik. Bunları müəyyən meyarlar əsasında seçmək və yalnız dərslərin mövzusunu deyil, tələbələrin də maraq və bilik səviyyələrinə uyğunluğa diqqət etməliyik. Autentik materialların istifadəsi zamanı akkomodasiya və modifikasiya prosesləri də tətbiq olunmalıdır. Qeyd etdiklərimiz belə bir nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, autentik materiallar əsasən tələbələrin lüğət ehtiyatını zənginləşdirir, şifahi yaradıcılığı, linqvistik qabiliyyətləri inkişaf etdirir, eşitmə, nitq və tələffüz bacarıqlarını təkmilləşdirir.

Problemin aktuallığı. Xarici dillərin öyrənilməsində anlam konsepsiyasının nəzərə alınması səmərəli ola bilər. Öyrəndiyimiz hər bir sözün və ya sözlərin mənasını başa düşmək istəyiriksə şüurumuzda və ya beynimizdə həmin söz və sözlərin anlamını yaratmalıyıq. Müasir dilçilikdə söz səviyyəsində məna predmet, əşya və ya hadisənin adıdır. Cümlə səviyyəsində isə məna onun gerçəkliyə uyğun gəlib-gəlməməsi kimi şərh olunur. Yalnız bundan sonra sözün və ya sözlərin mənasının başa düşülməsinə və mənasız işlədilməsinə nail ola bilərik. Bu isə dil işarələrinin həm formal, həm də semantik tərəfinin ayrılıqda uzun məşqlərlə öyrənilməsilə mümkündür.

Dil fakültələrinin yuxarı kurs tələbələrinə təklif edilən autentik materiallar sırasında şifahi xarici dil ünsiyyətini öyrətmək üçün təsvir olunan metodoloji model – ünsiyyət çıxış problemi ilə bağlı müstəqil şifahi xarici dil ifadəsi qurmaq bacarığını inkişaf etdirmək üçün hazırlanmış dialoq aparmaq, problemi əsaslandırmaq, danışmaq, tamaşaçı qarşısında çıxış etmək üçün hazırlanmış autentik nümunələrdir. Bu nümunələr əsasında apardığım dərslərdə təklif olunan metodiki modelin ünsiyyət vəziyyətlərində şifahi xarici dil nitqinin və nitq davranışının uğurlu

inkişafına nail olduğum nəticələrdə öz səmərəsini göstərdi. Dil fakültələrinin yuxarı kurs tələbələri akademik smestr ərzində müsbət dinamika nümayiş etdirərək monoloq ifadələrinə həcmi artırmış, daha aydın strukturlaşdırılmış, daha inamlı və adekvat nitq davranışı, söhbətdə daha çox təşəbbüs və fəallıq; daha az leksik-qrammatika səhvləri, tərəddüdlər, fasilələr nümayiş etdirmiş, həmçinin müzakirələrdə problemlə bağlı üzrə emosional və qiymətləndirici mühakimələrin sayını artırmışlar.

Problemin yeniliyi. Xarici dillərin tədrisi metodikası sahəsində pragmatik yönümlü yanaşma mədəniyyətlərarası kommunikasiyada imkan verir ki, effektiv olaraq xarici dillərin tədrisində kommunikativ səriştəni dil materiallarının, dildəki yeniliklərin hesabına geniş inkişaf etdirdirsin. Kommunikativ-pragmatik yönümlü metodlar dünyada gedən proseslər zəminində müxtəlif situasiyalarda əlaqə qurmağı, ünsiyyət yaratmağı mühüm vəzifə hesab edir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatda təhsilin məzmununun formalaşmasında akademik birləşmələrlə yanaşı, praktik bilik və bacarıqların, səriştənin vacibliyi önə çəkilir.

Ədəbiyyat:

1. G. Əzimov, A. N. Şukin. Dilçilik bakalavrının hazırlanmasında orijinal materiallarla işləmə sistemi. – M.: İKAR nəşriyyatı, – 2009. – 448 s.
2. Kovalenko, O. I. Orijinal materiallar xarici dilin tədrisi vasitəsi kimi: konsepsiyanın məzmununun əhatə dairəsi və onun strukturu [Elektron resurs]. — Giriş rejimi: <http://docplayer.ru/27890607-Autenticnye-materialy-kak-sredstvo-obucheniya-inostrannomu-yazyku-obem-soderzhaniya-ponyatiya-i-ego-struktura.html>.
3. Milrud R.P. İngilis dilinin tədrisi metodikası kursu. – Tambov, 2001.
4. İbtidai və ümumtəhsil məktəblərində xarici dillərin tədrisi üsulları / Rostov-na-Donu: Feniks, – 2004. – 238-255 s.
5. Nosonoviç E.V. Xarici dillərin tədrisində metodoloji orijinallıq // Məktəbdə xarici dillər. – 2000. № 1.
6. Osiyanova O. M. “Orenburq Dövlət Universiteti” Ali Peşə Təhsili Federal Dövlət Büdcə Təhsil Təşkilatı, Orenburq. Sidarenko, T. V. Orijinal video materialların seçilməsi və metodoloji uyğunlaşdırılması prinsipləri. [Elektron resurs]. — Giriş rejimi: <https://cyberleninka.ru/article/n/printsiy-otbora-i-metodicheskoy-adaptatsii-originalnyh-videomaterialov>. Giriş tarixi: 14.05.2018.
7. Voronina G.I. Alman dilini dərinlən öyrənən məktəblərin yuxarı siniflərində gənc mətbuatın həqiqi mətnləri ilə işin təşkili // Məktəbdə xarici dillər. 1999. № E.

E-mail: gonchahajiyeva86@gmail.com

Rəyçi: *ped.ü.fəls.dok.* **G. X. Şirəliyeva,**

ped.ü.fəls.dok. **D. Ə. İsmayılova**

Redaksiyaya daxil olub: 26.01.2024.